

РОЗДІЛ III. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

УДК 08.001+32

Руденко Сергій Борисович,
кандидат культурології,
доцент кафедри історії України та музеєзнавства
Київського національного університету культури і мистецтв
rudenkosb@ukr.net

ПРО НОМЕНКЛАТУРНИЙ СУБСТРАТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ

Стаття присвячена процесу заволодіння державною владою в Незалежній Україні радянською номенклатурою. За результатами дослідження, зокрема, з'ясовано, що прийняття Декларації про державний суверенітет України у 1990 р. було зрежисоване українською партноменклатурою. У роботі зауважується, що наявна в Україні система державних інституцій є наслідком боротьби місцевих партійних босів за суверенність своєї влади по відношенню до союзного центру та за утримання контролю всередині країни. Колишня номенклатура продовжує зберігати в тій чи іншій формі вплив на владу й до сьогодні.

Ключові слова: політична культура, номенклатура, люстрація, ліквідація Адміністрації Президента України, Декларації про державний суверенітет України, адміністративна реформа, історія здобуття Державної Незалежності України, десовєтізація.

Руденко Сергей Борисович,
кандидат культурології,
доцент кафедры истории Украины и музееведения
Киевского национального университета культуры и искусств

О НОМЕНКЛАТУРНОМ СУБСТРАТЕ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ВЛАСТИ

Статья посвящена процессу завладения властью в Независимой Украине советской номенклатурой. В ходе исследования, в частности, выяснено, что принятие Декларации о государственном суверенитете Украины в 1990 г. было срежисировано украинской партноменклатурой. Доказано, что современная система государственных институций в Украине возникла вследствие борьбы местных партийных боссов за суверенность своей власти по отношению к союзному центру и за удержание контроля внутри страны. Бывшая номенклатура продолжает в той, или иной форме, сохранять влияние на власть в Украине и сейчас.

Ключевые слова: политическая культура, номенклатура, люстрация, ликвидация Администрации Президента Украины, Декларация о государственном суверенитете Украины, административная реформа, история достижения Независимости Украины, десовєтізація.

Rudenko Serhyj,
*Phd in Culturology (Cultural Anthropology),
docent of the departament of the Hystory of Ukraine and museology,
Kyiv National University of Culture and Arts*

ABOUT THE SUBSTRATE OF NOMENCLATURE IN MODERN UKRAINIAN POWER

The article is devoted to influence of soviet nomenclature on genesis of Ukrainian power state. This problem is topical, because in Ukraine after revolution 2013-2014 become an urgent problem of lustration. Rudenko suggests new interpretations of famous events of struggle for Ukrainian Independence. For example, nomenclature played a leading role in process of adopting the Declaration of State Sovereignty of Ukraine in 1990, while the Narodna Rada became the object of manipulation. Having seized power, nomenclature realigned state power institutions so as to retain control rather than to optimize the system of government as service for the wealth of the Ukrainian community. Rudimentary nomenclature system of government during the years of Independence hampered the development of Ukrainian society and eventually became one of reasons of the revolution 2013-2014. Political power of nomenclature persists to this day.

Key words: political culture, nomenclature, lustration, revolution in Ukraine, administrative reform in Ukraine, Declaration of State Sovereignty of Ukraine, desovietization, the history of struggle for Ukrainian Independence

Революційні події рубежу 2013–2014 рр. виявили багато хиб владної системи, особливо її антисоціальність, антигуманність, відірваність від громадян, мімікрію функцій влади, за ширмою якої ховалася корупція як сенс політичної діяльності. Важливо зазначити, що до цього часу в суспільстві спостерігалася байдужість до цих негативних процесів і, подекуди, навіть виправдання їх. У владному ж середовищі зазначені соціальні хиби не лише не засуджувалися, а й навпаки, зазнали процесів етизації (зміна знаку в тлумаченні понять «добро» та «зло») та естетизації (коли негарне стає красивим). Крім того, судячи з аналізу «пам'яток», залишених по собі минулою владою (наприклад, портрети Пшонки) можна говорити й про самоосвячення. На нашу думку, у такому разі не йдеться про якийсь випадковий казус, пов'язаний із характером цілком конкретних особистостей. Йдеться про соціокультурне явище, яке має стати предметом наукового дослідження. Своєю чергою, це дослідження має базуватися на аналізі історичних коренів владної української верхівки та успадкованої нею традиційної політичної культури.

У найзагальнішому вигляді політична культура – це зусилля суспільства щодо оптимізації соціальної організації, що проявляються в процесах здобуття, розподілу та здійснення влади. Поняття «політична культура» може набувати корпоративних або навіть класових відтінків. У загальних рисах виокремлюються, принаймні, дві найбільші «корпорації» – це «керівники» – як правило, професійні політики, що безпосередньо борються за здобуття або утримання державної влади та «керовані», «населення», яке підкоряється владі та залучається до політичної боротьби (наприклад, через вибори, акції протесту, опиту-

вання громадської думки та ін.). Отже, предметом цього дослідження є політична культура «керівників».

Дослідженню політичної культури влади часів Незалежності в цілому та історичних передумов її формування зокрема з об'єктивних та суб'єктивних причин не присвячувалися ґрунтовні наукові дослідження. Це зумовлено і цілком зрозумілим небажанням науковців критикувати можновладців навіть у рамках об'єктивного наукового дослідження і недостатньою хронологічною віддаленістю предмета досліджень з одного боку, та відсутністю достатньої кількості інформації про справжній характер відносин у владі, зумовлену її непублічністю – з іншого. Отже, зараз, нарешті, з'явилася прекрасна нагода для критичного наукового дослідження українського політикуму.

Аналіз публікацій, присвячених темі статті, показує, що в основному, це журналістські аналітичні матеріали. Висновки в цих працях часто мають умовний характер. Природно, що в таких працях на першому місці стоїть сенсаційність, а не об'єктивна наукова інформація, отримана в результаті дослідження. Отже, сенсаційність, а отже, й недовговічність актуальності, разом із відсутністю достатньої доказової бази, не дозволяють повною мірою використовувати ці матеріали в наукових дослідженнях. Разом із тим, є аналітичні матеріали, що належать авторству науковців. Наприклад, О. Галенко зазначає, що «пошук джерел політичної культури півдня і сходу України [доцільно здійснювати – С. Р.] в цивілізації кочових скотарів Євразії, яка панувала саме на цій території близько трьох тисячоліть» [4]. «Ця тема – зауважує далі науковець – цілком придатна для наукового дослідження. Лише доводиться триматися певної методики, яка полягає в тому, щоби виявляти не лише подібність сучасних українських явищ до колишніх степових, а й спосіб, у який відбулося запозичення». На підтвердження цієї тези О. Галенко наводить приклад: «хіба що лінивий не закидав нинішній українській владі її «совковість». Це не викликає заперечень, бо радянський досвід виглядає єдиним доступним джерелом уявлень про те, як мусить себе поводити влада. Проте наша сучасна влада принесла з собою (звідки? – С. Р.) традиції виразно інші у порівнянні з радянською. Наприклад, у СРСР можновладці, як нам відомо, не хизувалися своєю владою та розкішним побутом. Натомість для теперішніх олігархів абсолютно характерне демонстративне споживання (так, наче до президентської резиденції міг потрапити будь-хто охочий – С. Р.). Зазначимо, що наведені висновки зроблені не без деяких методологічних хиб. По-перше, автор так і не розкриває механізмів передавання традицій політичної культури «степової цивілізації» колишнім «червоним директорам» (навіть чи, наприклад, В. Янукович міг спостерігати цей спосіб управління; сумнівно і те, щоб його та нуворишів Донбасу настільною книгою була, наприклад, так звана «Автобіографія Тамерлана»), адже серед населення краю елемент татарської культури є досить малим і до того ж здебільшого русифікованим. І навіть найбагатша людина України, незважаючи на свою етнічну приналежність до «степової цивілізації», нічим, власне, степовим не вирізняється з-поміж інших капіталістів України, що є представниками різних національностей. По-друге, з'ясування історичних коренів будь-якого явища має базуватися на принципі ретроспективності: Хронологічна нитка в розвитку полі-

тичної культури Південно-Східного регіону веде від незалежної України до радянської доби, потім до часів Російської Імперії і, зрештою, до того часу, коли ця місцевість називалася «Диким полем» й тут стикалися інтереси татарських пастухів та запорозьких та донських козаків, що займалися промислами. Отже, навряд чи в цьому регіоні може йтися про кількатисячолітню тяглість політичної культури Степу. По-третє, аргумент, згідно з яким наявність «степових цивілізацій» в Україні на користь традиційного політичного життя цього регіону, має не більше підстав, ніж аргумент на користь давніх демократичних традицій у Криму, з огляду на наявність там пам'яток античних колоній. Із таким же успіхом можна говорити й про те, що демократія США завдячує своєму народженню племенам північноамериканських індіанців.

Ураховуючи наведене, предметом аналізу політичної культури української влади часів незалежності, мають бути не інтерпретації історичних фактів, а власне історичні факти. Для характеристики влади в Україні часів незалежності, на побутовому рівні суспільної свідомості найчастіше використовуються два поняття – «совковість» та «олігархічність». Проте, наукового аналізу соціокультурних явищ, що стоять за цими констатаціями, до цього часу не було здійснено.

Отже, метою статті є перевірити гіпотезу про наявність номенклатурних («совкових») субстратів у політичній культурі української влади. Завданнями статті є з'ясувати те, як глибоко номенклатурний елемент інтегрувався в політику незалежної України.

Проаналізуємо, хто, власне, являв собою номенклатурних «керівників» українського суспільства. Явище панівного класу в соціалістичних країнах ґрунтовно досліджено – М. Джиласом [7]. Ним були проаналізовані історичні передумови виникнення цього класу, виявлені його найбільш загальні риси. Панівний у СРСР клас – номенклатура – як соціокультурне явище детально аналізується у праці М.С. Восленського [3].

Виходячи з концепції вказаних авторів, номенклатура є панівним класом у країнах «реального соціалізму», який за своєю сутністю був не посткапіталістичною формацією, а різновидом індустріального феодалізму. М.С. Восленський наголошує на тому, що номенклатура не тотожна бюрократії. Вона охопила всі сфери суспільного життя, делегуючи владні повноваження винятково власним представникам. Номенклатуру як соціальний клас, на думку дослідника, не можна ототожнювати з багатомільйонною (майже 18 мільйонів членів та кандидатів у члени компартії на початку 80-х рр. ХХ ст.) КПРС. М.С. Восленський зазначає, що «до панівного класу реально належать тільки ті, хто входить до штатної номенклатури парторганів – від номенклатури Політбюро ЦК (основної та облікової) до основної номенклатури райкомів ... включно [3]. «Номенклатурники, які не входять до складів бюро, секретаріату й партапарату, так само здійснюють владу, але в межах, накреслених політичними рішеннями керівних органів класу номенклатури і вказівками апарату. За підрахунками М.С. Восленського, клас номенклатури в СРСР (номенклатурники разом із їхніми сім'ями) нараховував приблизно три мільйони чоловік – півтора відсотка населення [3]. Тож теза про те, що номенклатура – «радянське дворянство» досить точно відображає реальний стан справ.

Зрештою, політична культура номенклатурників – це комунікації в середовищі вищих радянських посадовців у процесі прийняття управлінських рішень та боротьби за владу. Це середовище характеризується специфічними обрядами, звичаями й традиціями, стереотипами та нормами поведінки, корпоративними цінностями, технологіями досягнення поставлених цілей.

У контексті цієї статті особливу увагу треба звернути на період здобуття незалежності України, з'ясувавши, що сталося з панівним класом, чи зберіг він владу, чи був відсторонений.

Найяскравіше процес трансформації радянської системи влади в Україні у власне українську відображений у генезі президентської гілки влади. 1990 р. в СРСР намітилася глибока системна політична криза, що спричинила посилення відцентрових настроїв у Радянському Союзі як серед населення, опозиційних груп, так і політичної еліти – номенклатури. При цьому опозиційні групи відстоювали державну незалежність республік, а політичні еліти – незалежність свого керівного становища в республіках щодо союзного центру.

Союзний центр із самого початку став ареною боротьби між неросійськими та російськими елементами партійної номенклатури. Російські номенклатурники, що гуртувалися навколо Ленінградського міськкому, пробували сконцентрувати владу в своїх руках у 1934 р. та на межі 1940-50-х рр. Обидві спроби були придушені Й. Сталіним. Після смерті Сталіна владу в СРСР утримували вихідці з української партноменклатури, не дозволяючи знекровленій репресіями російській групі прийти до влади. З 1982 р. російські групи знову прагнули поставити під контроль союзний центр. Квінтесенцією протистояння загальносоюзної та російської номенклатури стала боротьба між М.С. Горбачовим та Б.М. Єльциним. Прагнення російської партноменклатури здобути провідну роль у політичній системі СРСР стало одним із каталізаторів його розпаду.

Для зміцнення своїх позицій республіканські номенклатури вирішують посилити роль республіканських державних органів порівняно з компартійними. Отже, у разі послаблення владних повноважень республіканських партійних комітетів із боку союзних центрів (за які точилася боротьба) або й цілковитої ліквідації компартії, українська номенклатура, яка мала тотальне представництво в республіканських державних органах (крім Верховної Ради, де вона після виборів 1990 р. мала «всього лише» більшість), змогла б утримати владу в Україні. Так, у червні-липні в новообраному парламенті оформилася прокомуністична група із промовистою назвою «За суверенну Радянську Україну» (більш відому як «група 239»). Через XXVIII з'їзд КПУ було проведено рішення «доручити комуністам – народним депутатам Української РСР прийняти Верховною Радою УРСР Декларацію про державний суверенітет УРСР» [20, 21]. В «Енциклопедії історії України» зазначається, що коли частина депутатів більшості відбула на XXVIII з'їзд КПРС до Москви, «політичною ініціативою заволоділа опозиційна «Народна рада» [8, 316], у результаті чого 16 липня 1990 р. у Верховній Раді була прийнята «радикальна за змістом» [8, 316] Декларація про Державний суверенітет України. В документі зазначалося, що: «від імені всього народу може виступати виключно Верховна Рада Української РСР. Жодна політична партія, громадська організація, інше угруповання чи окрема осо-

ба не можуть виступати від імені всього народу України» [6]. Отже, ніби виникла потенційна загроза відсторонення від влади керівників республіканських, обласних, районних та міських комітетів комуністичної партії з їхніми потужними апаратами. Проте, аналіз подій підтверджує, що прийняття декларації, в цілому, не суперечило інтересам номенклатури. По-перше, у разі провалу політики здобуття суверенітету, відсутність частини депутатів більшості могла слугувати виправданням для української номенклатури – «переворот» здійснила «Народна рада». По-друге, курс на суверенізацію був продовжений за безпосередньої участі місцевої української номенклатури. Так, 24 жовтня парламентом із Конституції УРСР вилучається шоста стаття [15], у якій йдеться про керівну й напрямну роль КПРС [17]. Звичайно, партійні боси, осереддя панівного на той момент класу номенклатури, не збиралися здавати владу. Оскільки номенклатурники не могли зупинити процесів руйнування радянської політичної системи, ними було обрано єдино правильне рішення – очолити їх.

Для досягнення мети панівному класу треба було закріпитися на провідних посадах у державному апараті суверенної, а згодом і незалежної України. У зв'язку з цим, партноменклатура через більшість у парламенті, за активної підтримки голови Верховної Ради Л.М. Кравчука, ініціює створення в Україні інституту Президентства, ідея якого була нав'язана горбачовськими конституційними реформами від 14 березня 1990 р. [0]. Зрештою, Рада 1991 року прийнято ряд відповідних законодавчих актів [16, 13, 19, 14]. Підкреслимо, що в парламентарноцентричній по суті Декларації про Державний суверенітет України немає жодного слова про президентство, незважаючи на те, що його ідея на той момент вже набула юридичного оформлення на союзному рівні. Причин цьому, з нашої точки зору є, принаймні, дві. Перша – корпоративна: депутати намагалися зосередити владні повноваження в стінах Верховної Ради. Друга – розвій демократії, безпосередньо пов'язаний із розвитком парламентаризму. Проте побудова справді демократичної держави (коли носієм влади виступає не панівний клас, а весь народ) не входила до планів номенклатури, яка не була впевнена у збереженні своєї влади в таких умовах. Із кон'юнктурних міркувань підтримували цю ідею і представники так званого «демблоку», оскільки, як вже зазначалося, не мали більшості в Раді і сподівалися на перемогу на всенародних виборах Президента свого кандидата [1]. Цікаво, що саме через необхідність утвердити в суспільній свідомості думку про глибинність історичних коренів президентства, був відроджений міф про першого президента України М.С. Грушевського, який насправді був головою представницького органу – Української Центральної Ради [5].

Останнім кроком, який треба було зробити номенклатурі, це переконати виборців, що її кандидат на виборах є реформатором, носієм національно-демократичних ідеалів та поборником незалежності. Отже, номенклатурна більшість Ради (звичайно, не без впливу загрозливих зовнішніх чинників із боку путчистського ГКЧП) голосує за Акт Незалежності України і ліквідує компартію [25, 26, 22, 23, 12]. Отже, не останню роль у здобутті Україною незалежності відіграло бажання панівного класу зберегти за собою владу в країні. Це йому, зрештою, удалося, незважаючи на вкрай несприятливі умови. Успіх був забез-

печений не в останню чергу за рахунок умілого керування кризою. Досягнуто й певного компромісу з національно-демократичними силами. Виходячи з результатів президентських виборів, населення повірило демократичному іміджу номенклатури, оскільки президентську посаду здобув її повпред – Л.М. Кравчук, який, насправді, представляв інтереси свого класу.

У результаті, президентство фактично замінило собою систему колишніх компартійних комітетів з їхніми апаратами, які спочатку трансформувалися в представництва Президента в регіонах, а потім – у місцеві державні адміністрації (щоправда, тут деяке послаблення владних повноважень порівняно зі секретарями райкомів та обкомів). Підкреслимо, що зазначені місцеві органи, у яких сконцентрувалася реальна влада в регіонах, не є виборними – вони призначаються Президентом. Це дозволяло номенклатурі підстрахуватися на випадок поразки на місцевих виборах, зберігши контроль над ситуацією. Зрештою, місцеві державні адміністрації, що завдячують своїй появі кон'юнктурним інтересам номенклатури, як органи виконавчої влади областей, районів, міст Києва і Севастополя, які фактично відстоюють інтереси центральної влади (замість місцевих), входять у суперечність із відповідними представницькими органами, у результаті чого, у першу чергу, страждає громада, яка не має достатнього впливу на ситуацію у своєму регіоні. Із цього приводу майже із самого початку державної незалежності триває дискусія, проте, реальний стан справ свідчить про девальвацію владних повноважень саме представницьких органів, і, як наслідок, профанації місцевого самоврядування.

За сучасних умов обласний рівень територіально-адміністративного устрою може розглядатися як пережиток. Області були необхідною ланкою суворої вертикалі влади в СРСР. Така система була зручною для втримання номенклатурою влади, проте не враховувала інтересів місцевих громад. Сучасний розвиток комунікаційних технологій дозволяє зменшити кількість вертикальних управлінських ланок й натомість розширити горизонтальні зв'язки. Крім того, обласне керівництво, чи воно представляє центральну державну владу, чи аморфну обласну спільноту, так чи інакше вступає у суперечність з інтересами реальних місцевих громад міста, селища, села – з одного боку, та з центральною владою – з іншого. Беручи до уваги небезпеку сепаратизму, у результаті якого лінії розколу проходять саме за межами областей, ідея скасування обласних місцевих органів може розглядатися як перспективна. Обласні осередки доцільно залишити лише для власне державних органів влади, наприклад, МВС, СБУ та ін.

Проглядаються компартійні витоки й іншої інституції – Адміністрації Президента України, яка, незважаючи на активні зміни, що вносяться до Основного Закону, до сьогодні так і не набула конституційного статусу. Нагадаємо, що АП розміщена в будівлі колишнього ЦК КПУ. Одного тільки погляду на споруду цієї установи достатньо, щоб зрозуміти – її «просто необхідно» наповнити чиновниками. Що і було зроблено: незважаючи на те, що до 1996 р. Президент України представляв виконавчу гілку влади (зараз він перебуває, ніби, над гілками), представлену кабміном, була утворена адміністрація глави держави, що фактично є тіньовим урядом. Так само, як і в радянські часи, коли партійні органи дублювали державні. На захист існування АПУ зазначимо, що подібний орган існує і в інших

країнах, наприклад, у США (White House Staff), проте, підкреслимо, що історичні першопричини його виникнення не тотожні українським реаліям. Український парламент у лютому 2014 р. мав прекрасну можливість ліквідувати АПУ. По-перше, це дало б можливість упорядкувати систему органів влади відповідно до Конституції України. По-друге, скорочення фінансового обслуговування вищої ланки менеджерів цієї інституції дозволило б зекономити державні кошти. По-третє, саме з боку чиновників АПУ історично зафіксовано велику кількість антиукраїнських та антидержавних дій. Зазначимо, що саме тоді, коли фактично вакантною є посада Президента, можна було б здійснити означену реформу. На жаль, українське керівництво цією можливістю не скористалося.

Присутність номенклатурників на керівних посадах в незалежній Україні не обмежувалася президентською гілкою та урядом, який, починаючи з президентства Кравчука і протягом майже усіх років незалежності, був підконтрольний главі держави. Номенклатура, користуючись політичною недосвідченістю населення, застосовуючи адмінресурс ще протягом довгого часу здобувала значну і часто переважну кількість місць у представницьких органах місцевого рівня. Заблоковані були усі спроби розпуску Верховної Ради, обраної 1990 року, де номенклатура була широко представлена. Під контролем номенклатурників опинилася й економіка – державні підприємства, профспілки. Приватний сектор розвивався за активної участі комсомольського крила номенклатури. Подібна ситуація спостерігалася й в інших соціальних сферах. Багато сучасних молодих українських політиків, хоч і не мають номенклатурного минулого, проте, так би мовити, на «сімейному рівні» пов'язані з представниками цього класу, що й забезпечило їм успішний кар'єрний старт.

Зі здобуттям Україною незалежності для класу номенклатури не відбулося принципової зміни ситуації – як і за радянських часів ідеологія виступила прикриттям жадання влади. Саме тому колишні комуністи з легкістю виступили як державотворці. Усе це дало можливість Л.М. Кравчуку очолити Українську Державу, щоправда, не дозволило втримати влади. Він пройшов на хвилі намагань партійної номенклатури керувати немінучими змінами. Це завдання було виконано номенклатурою на чолі з Кравчуком зокрема шляхом досягнення певного компромісу з національно-демократичними силами. Проте, коли, власне, основна ідеологічна та інституційна робота була завершена, а влада в нових, перехідних до ринкових відносин, умовах почала пересуватися в бік тих, хто контролював виробництво – змінилася й розстановка сил на політичній арені. Економічній еліті – «червоним директорам» – був потрібний управлінець із їхнього середовища, який би залежав від них і, як наслідок, краще представляв їхні інтереси. Перший Президент на той момент уже відтягнув на себе весь негатив, що накопичився в суспільстві у зв'язку з кризовими явищами в усіх сферах життя, розчаруванням, недовірою до його нечіткої політичної позиції тощо. Тому, навіть не добувши до кінця президентського терміну, Л.М. Кравчук фактично був замінений промисловим крилом колишньої номенклатури (зокрема, зусиллями якого вона залишилася при владі) – «червоними директорами», на більш ефективного на її погляд менеджера Л.Д. Кучму. Узагалі історична роль Л.М. Кравчука потребує окремого аналізу. Саме він забезпечив перемогу

класу номенклатури, яка поглинула державний апарат молоді Української держави. Це унеможливило будь-яку люстрацію, яка, безперечно, була б надзвичайно корисною, особливо на самому початку розбудови державної незалежності. Замість того в суспільну свідомість впроваджувалися тези про те, що номенклатурники є спеціалістами найвищої кваліфікації в усіх сферах життя, і, що дуже важливо, у політиці. У зв'язку з цим варто навести слова В. Гавела, який провів люстрацію в Чехії й мало сам не був люстрованим щодо того, чи не боїться він довіряти владу молодим політикам: «краще п'ять років помилок, ніж 50 років саботажу» [2]. Це при тому, що професіоналізм, насправді, мав для кар'єрного росту в партійно-державній радянській системі другорядну роль [3]. Перший Президент законсервував радянську «надбудову», атрибутом якої є могутність державної адміністрації, яка ще довго буде гальмувати розвиток демократії, вільно зробив усе можливе для того, щоб за самостійницьким, державотворчим рухом закріпився статус опозиційного в Українській державі. При цьому Кравчук завжди позірно використовує патріотичну риторичку. Завдяки йому номенклатура зберегла свій «кастовий» характер, який проявляється в спеціальних пенсіях, різноманітних почестях, забезпеченні конкурентної переваги для своїх дітей та онуків. Звичайно, увійде в історію Леонід Макарович і як український чемпіон із політичних «камбеків», у чому проявляється корінна властивість номенклатури: за будь-яких умовах утримувати владу.

У підсумку треба зазначити, що незважаючи на тривалі спроби «декомунізації», «десовєтізації» українського суспільства, що останнім часом проявилися в стихійній боротьбі з радянською символікою і поширенні ідей люстрації чиновників із партійним минулим, усе ж роль номенклатури в політичній культурі сучасної України є недооціненою. Більше того, номенклатурний елемент в українській владі, на цю мить, можна розглядати як домінуючий. Значна кількість номенклатурників зберігає свій вплив на владу в тій чи іншій формі й до сьогодні. Вік її представників (разом із «комсомольцями») коливається від п'ятдесяти до вісьмдесяти й більше років. Як уже зазначалося, особливістю цього класу є вміння утримувати владу за будь-яку ціну. Тому, незважаючи на передпенсійний та похилий вік колишніх номенклатурників, заплановані люстраційні заходи, очевидно, зустрінуть відчайдушний спротив, який, зокрема, може проявлятися в саботуванні відповідних законодавчих ініціатив.

Проте, номенклатура залишила в українському політикумі дещо більше, ніж своїх представників. Вона передала йому традиційну політичну етику. Ознаками номенклатурної моралі є нехтування інтересами громади, схильність забезпечувати власні потреби за державний рахунок (що можна спостерігати як на прикладі «червоного директора» Януковича, так, скажімо, і молодого колишнього міністра доходів і зборів Клименка). Сюди так само належать політичні земляцтва й політичні кліки на зразок «Сім'ї», нехтування правовими нормами, організаційно-правові трансформації, виходячи з кон'юнктурних міркувань (гіпертрофована законотворчість), закритість і непублічність політичних корпорацій тощо. Отже, дослідження впливу номенклатурної етики на моральні (точніше, аморальні) устої сучасної української влади є перспективним напрямом наукових досліджень.

Література

1. Виступ Головатого С.П. на ранковому засіданні першої сесії першого скликання Верховної Ради України від 20.07.1990 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/sk11/BUL11/200790_73.htm. – Дата звернення : 07.04.14.
2. *Вінтонів Р.* Люстрація в Україні та за кордоном [Електронний ресурс] / Р. Вінтонів // BBC : веб-сайт. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine/2010/05/100527_lustraciya_rv.shtml. – Дата публікації : 27.05.10. – Дата звернення : 07.04.14.
3. *Восленский М. С.* Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза [Электронный ресурс] / М. С. Восленский // Электронная библиотека RoyalLib.ru ; Скачать в формате FB2. – Режим доступа : http://royallib.ru/book/voslenskiy_mihail/nomenklatura.html. – www.lib.mn_131926.fb2. – 1,05 мб. – [Восленский М. С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза [Текст] / М. С. Восленский. – М., 1991.— 624 с.]. – Дата обращения : 07.04.14.
4. *Галенко О.* Донецькі правлять, як велить політична культура Степу : інтерв'ю [Електронний ресурс] / О. Галенко // Історична правда : веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/52dd5c04795c7/>. – Дата публікації: 22.01.14. – Дата звернення: 07.04.14.
5. *Грушевський Михайло Сергійович* [Електронний ресурс] // Вікіпедія: веб-сайт. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Грушевський_Михайло_Сергійович
6. Декларація про державний суверенітет України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>. – Дата звернення : 07.04.14.
7. *Джилас М.* Лицо тоталитаризма [Электронный ресурс] / М. Джилас // Электронная библиотека bookZ.ru. – Режим доступа : http://bookz.ru/dl2.php?id=31920&t=z&g=20&f=jilasm01&a_id=5066. – Милован ДЖИЛАС – ЛИЦО ТОТАЛИТАРИЗМА.doc. – 2,7 мб. – Дата обращения : 07.04.14.
8. Енциклопедія історії України : Т. 2 : Г-Д [Електронний ресурс] / Гол. Редколегії – В. А. Смолій ; Члени редколегії : В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. О. Горбик та ін. // Інститут історії України Національної академії наук України : офіційний веб-сайт ; Проекти; Енциклопедія історії України. – Режим доступу: <http://histans.com/LiberUA/ehu/2.pdf>. —2.pdf. – 76,4 мб. – [528 с.]. – Дата звернення: 07.04.14.
9. Енциклопедія історії України : Т. 6 : Ла-Мі [Електронний ресурс] / Гол. Редколегії – В. А. Смолій ; Члени редколегії : Г. В. Боряк, С. В. Віднянський, В. О. Горбик та ін. // Інститут історії України Національної академії наук України : офіційний веб-сайт ; Проекти ; Енциклопедія історії України. – Режим доступу : <http://histans.com/LiberUA/ehu/6.pdf>. —6.pdf. – 154 мб. – [528 с.]. – Дата звернення : 07.04.14.
10. *Сльченко Юрій Никифорович* [Електронний ресурс] // Вікіпедія : веб-сайт. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Сльченко_Юрій_Никифорович. – Дата звернення : 07.04.14.
11. Закон СССР от 14 марта 1990 г. № 1360-І Об учреждении поста Президента СССР и внесении изменений и дополнений в Конституцию (Основной Закон) СССР [Электронный ресурс] // Сайт Конституции Российской Федерации: вэб-сайт. – Режим доступа: <http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/zakony/185465/>. – Дата обращения: 07.04.14.
12. Закон України Про обернення майна Компартії України та КПРС на державну власність [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2004-12>. – Дата звернення : 07.04.14.
13. Закон Української РСР Про вибори Президента Української РСР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1299-12>. – Дата звернення : 07.04.14.
14. Закон Української РСР Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного закону) Української РСР [Електронний

ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1293-12>. – Дата звернення : 07.04.14.

15. Закон Української РСР Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/404-12>. – Дата звернення : 07.04.14.

16. Закон Української РСР Про Президента Української РСР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1295-12>. – Дата звернення : 07.04.14.

17. Конституція (Основний Закон) Української РСР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19780420>. – Дата звернення : 07.04.14.

18. Постанова Верховної Ради УРСР від 19.06.1991 № 1213-ХІІ Про Концепцію нової Конституції України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1213-12>. – Дата звернення : 07.04.14.

19. Постанова Президії Верховної Ради УРСР від 24.06.1991 № 1250-ХІІ Про проекти Закону про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР, Закону про Президента Української РСР, Закону про вибори Президента Української РСР, Закону про громадянство Української РСР та постанови про призначення дня виборів Президента Української РСР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1250-12>. – Дата звернення : 07.04.14.

20. Резолюція ХХVІІІ съезда Компартии Украины О государственном суверенитете украинской советской социалистической республики [Электронный ресурс] // Гуманитарный и политический цент стратегия: вб-сайт. – Режим доступа : http://hpc-strategy.ru/suverenitet_y_respublik_ssr/19900801_rezolyuciya_kpu_o_suverenitetedoc/. – Дата обращения : 07.04.14.

21. Резолюция ХХVІІІ съезда Компартии Украины О государственном суверенитете украинской советской социалистической республики [Электронный ресурс] // Российский правовой портал: библиотека Пашкова: вб-сайт. – Режим доступа: <http://constitutions.ru/archives/2917>. – Дата обращения : 07.04.14.

22. Розпорядження Голови Верховної Ради України від 07.09.1991 № 1502-ХІІ Про заходи відносно заборони діяльності Компартії України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1502-12>. – Дата звернення : 07.04.14.

23. Розпорядження Голови Верховної Ради України від 13.09.1991 № 1541-ХІІ Про розподіл повноважень щодо прийняття майна комітетів Компартії України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1541-12>. – Дата звернення: 07.04.14.

24. Руденко С. Б. Про поняття «корпоративна культура» в культурології [Текст] / С. Б. Руденко // Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2012. – Вип. 4. – С. 35–40.

25. Указ Президії Верховної Ради України від 26.08.1991 № 1435-ХІІ Про тимчасове припинення діяльності Компартії України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1435-12>. – Дата звернення: 07.04.14.

26. Указ Президії Верховної Ради України від 30.08.1991 № 1468-ХІІ Про заборону діяльності Компартії України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1468-12>. – Дата звернення : 07.04.14.

References

1. Vy`stup Golovatogo S.P. na rankovomu zasidannya pershoiy sesiyi pershogo skly`kannya Verhovnoiy Rady` Ukrayiny` vid 20.07.1990 [Elektronnyj resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny`:

- oficijnyj veb-sajt. – Rezhy`m dostupu: http://static.rada.gov.ua/zakon/skl1/BUL11/200790_73.htm. – Data zvernennya : 07.04.14.
2. Vintoniv R. Lyustraciya v Ukrayini ta za kordonom / R. Vintoniv // BBC : veb-sajt. – Rezhy`m dostupu : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine/2010/05/100527_lustraciya_rv.shtml. – Data publi-kaciyi : 27.05.10. – Data zvernennya : 07.04.14.
3. Voslenskyj`j M. S. Nomenklatura. Gospodstvuyushhyj`j klass Sovetskogo Soyuza [Elektronnyj resurs] / M. S. Voslenskyj`j // Elektronnyaya by`bly`oteka RoyalLib.ru ; Skachat` v formate FB2. – Rezhy`m dostupa : http://royallib.ru/book/voslenskiy_mihail/nomenklatura.html. – www.lib.mn_131926.fb2. – 1,05 mb. – [Voslenskyj`j M. S. Nomenklatura. Gospod-stvuyushhyj`j klass Sovetskogo Soyuza [Tekst] / M. S. Voslenskyj`j. – M., 1991.— 624 s.]. – Data obrashheny`ya : 07.04.14.
4. Galenko O. Donecz`ki pravlyat`, yak vely`t` polity`chna kul`tura Stepu : interv`yu [Elektronnyj resurs] / O. Galenko // Istory`chna pravda : veb-sajt. – Rezhy`m dostupu : <http://www.istpravda.com.ua/articles/52dd5c04795c7/>. – Data publikaciyi: 22.01.14. – Data zvernennya: 07.04.14.
5. Grushevs`kyj`j My`hajlo Sergijovy`ch [Elektronnyj resurs] // Vikipediya: veb-sajt. – Rezhy`m dostupu: http://uk.wikipedia.org/wiki/Grushevs`kyj`j_My`hajlo_Sergijovy`ch
6. Deklaraciya pro derzhavnyj`j suverenitet Ukrayiny` [Elektronnyj resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny` : oficijnyj`j veb-sajt. – Rezhy`m dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>. – Data zvernennya : 07.04.14.
7. Dzhy`las M. Ly`czo totaly`tary`zma [Elektronnyj resurs] / M. Dzhy`las // Elektronnyaya by`b-ly`oteka bookZ.ru. – Rezhy`m dostupa : http://bookz.ru/dl2.php?id=31920&t=z&g=20&f=jilasm01&a_id=5066. – My`lovan DZhY`-LAS – LY`CzO TOTALY`TARY`ZMA.doc. 2,7 mb. – Data obrashheny`ya : 07.04.14.
8. Ency`klopediya istoriyi Ukrayiny` : T. 2 : G-D [Elektronnyj resurs] / Gol. Redkolegiyi – V. A. Smolij ; Chleny` redkolegiyi : V. F. Verstyuk, S. V. Vidnyans`kyj`j, V. O. Gorby`k ta in. // Insty`tut istoriyi Ukrayiny` Nacional`noyi akademiyi nauk Ukrayiny` : oficijnyj`j veb-sajt ; Proekty` ; Ency`klopediya istoriyi Ukrayiny`. – Rezhy`m dostupu: <http://histans.com/LiberUA/ehu/2.pdf>. – 2.pdf. – 76,4 mb. – [528 s.]. – Data zvernennya: 07.04.14.
9. Ency`klopediya istoriyi Ukrayiny` : T. 6 : La-Mi [Elektronnyj resurs] / Gol. Redkolegiyi – V. A. Smolij ; Chleny` redkolegiyi : G. V. Boryak, S. V. Vidnyans`kyj`j, V. O. Gorby`k ta in. // In-sty`tut istoriyi Ukrayiny` Nacional`noyi akademiyi nauk Ukrayiny` : oficijnyj`j veb-sajt; Proekty` ; Ency`klopediya istoriyi Ukrayiny`. – Rezhy`m dostupu: <http://histans.com/LiberUA/ehu/6.pdf>. – 6.pdf. – 154 mb. – [528 s.]. – Data zvernennya : 07.04.14.
10. Yel`chenko Yuriy Ny`ky`forovy`ch [Elektronnyj resurs] // Vikipediya : veb-sajt. – Rezhy`m do-stupu : http://uk.wikipedia.org/wiki/Yel`chenko_Yuriy_Ny`ky`forovy`ch. – Data zvernennya : 07.04.14.
11. Zakon SSSR ot 14 marta 1990 g. № 1360-I Ob uchrezhdeny`y` posta Prezy`denta SSSR y` vneseny`y` y`zmeneny`j y` dopolneny`j v Konstytucy`yu (Osnovnoj Zakon) SSSR [Elektronnyj resurs] // Sajt Konstytucy`y` Rossyjskoj Federacy`y` : veb-sajt. – Rezhy`m dostupa: <http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/zakony/185465/>. – Data obrashheny`ya: 07.04.14.
12. Zakon Ukrayiny` Pro obernennya majna Kompartiyi Ukrayiny` ta KPRS na derzhavnu vlasnist` [Elektronnyj resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny` : oficijnyj`j veb-sajt. – Rezhy`m dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2004-12>. – Data zvernennya : 07.04.14.
13. Zakon Ukrayins`koyi RSR Pro vy`bory` Prezy`denta Ukrayins`koyi RSR [Elektronnyj resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny` : oficijnyj`j veb-sajt. – Rezhy`m dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1299-12>. – Data zvernennya : 07.04.14.
14. Zakon Ukrayins`koyi RSR Pro zasnuvannya posta Prezy`denta Ukrayins`koyi RSR i vnesennya zmin ta dopovnen` do Konstytuciyi (Osnovnogo zakonu) Ukrayins`koyi RSR [Elektronnyj resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny` : oficijnyj`j veb-sajt. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1293-12>. – Data zvernennya : 07.04.14.

15. Zakon Ukrayins`koyi RSR Pro zminy` i dopovnennya Konstytuciyi (Osnovnogo Zakonu) Ukrayins`koyi RSR [Elektronny`j resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny: oficijny`j veb-sajt. – Rezhym`m dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/404-12>. – Data zvernennya : 07.04.14.
16. Zakon Ukrayins`koyi RSR Pro Prezydenta Ukrayins`koyi RSR [Elektronny`j resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny: oficijny`j veb-sajt. – Rezhym`m dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1295-12>. – Data zvernennya: 07.04.14.
17. Konstytuciya (Osnovny`j Zakon) Ukrayins`koyi RSR [Elektronny`j resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny: oficijny`j veb-sajt. – Rezhym`m dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19780420>. – Data zvernennya: 07.04.14.
18. Postanova Verhovnoyi Rady` URSS vid 19.06.1991 № 1213-XII Pro Konceptiyu novoyi Konstytuciyi Ukrayiny` [Elektronny`j resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny: oficijny`j veb-sajt. – Rezhym`m dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1213-12>. – Data zvernennya : 07.04.14.
19. Postanova Prezydii Verhovnoyi Rady` URSS vid 24.06.1991 № 1250-XII Pro proekty` Zakonu pro zasnuvannya posta Prezydenta Ukrayins`koyi RSR i vnesennya zmin ta dopovnen` do Konstytuciyi (Osnovnogo Zakonu) Ukrayins`koyi RSR, Zakonu pro Prezydenta Ukrayins`koyi RSR, Zakonu pro vy`bory` Prezydenta Ukrayins`koyi RSR, Zakonu pro gromadyanstvo Ukrayins`koyi RSR ta postanovy` pro pry`znachennya dneva vy`boriv Prezydenta Ukrayins`koyi RSR [Elektronny`j resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny: oficijny`j veb-sajt. – Rezhym`m dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1250-12>. – Data zvernennya: 07.04.14.
20. Rezolyuciya XXVIII s`ezda Kompartiy`y` Ukray`ny O gosudarstvennom suverenytete ukray`nskoj sovetskoj socy`aly`sty`cheskoj respubly`ky` [Elektronnyj resurs] // Gumany`tarnyj y`poly`ty`chesky`j cent strategy`ya: vb-sajt. – Rezhym`m dostupa: http://hpc-strategy.ru/suverenitety_respublik_ussr/19900801_rezolyuciya_kpu_o_suverenitetedoc/. – Data obrashheny`ya : 07.04.14.
21. Rezolyuciya XXVIII s`ezda Kompartiy`y` Ukray`ny O gosudarstvennom suverenytete ukray`nskoj sovetskoj socy`aly`sty`cheskoj respubly`ky` [Elektronnyj resurs] // Rossy`jsky`j pravovoj portal: by`bly`oteka Pashkova: veb-sajt. – Rezhym`m dostupa: <http://constitutions.ru/archives/2917>. Data obrashheny`ya : 07.04.14.
22. Rozporyadzhennya Golovy` Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` vid 07.09.1991 № 1502-XII Pro zahody` vidnosno zaborony` diyal`nosti Kompartiyi Ukrayiny` [Elektronny`j resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny`: oficijny`j veb-sajt. – Rezhym`m dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1502-12>. Data zvernennya : 07.04.14.
23. Rozporyadzhennya Golovy` Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` vid 13.09.1991 № 1541-XII Pro rozpo-dil povnovazhen` shhodo pry`jnyattya majna komitetiv Kompartiyi Ukrayiny` [Elektronny`j re-surs] // Verhovna Rada Ukrayiny`: oficijny`j veb-sajt. – Rezhym`m dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1541-12>. – Data zvernennya: 07.04.14.
24. Rudenko S. B. Pro ponyattya «korporaty`vna kul`tura» v kul`turologiyi [Tekst] / S. B. Rudenko // Visny`k derzhavnoyi akademiyi kerivny`h kadriv kul`tury` i my`stecztv. – 2012. – Vy`p. 4. – S. 35–40.
25. Ukaz Prezydii Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` vid 26.08.1991 № 1435-XII Pro ty`mchasove pry`-py`nennya diyal`nosti Kompartiyi Ukrayiny` [Elektronny`j resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny`: oficijny`j veb-sajt. – Rezhym`m dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1435-12>. –Data zvernennya: 07.04.14.
26. Ukaz Prezydii Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` vid 30.08.1991 № 1468-XII Pro zaboronu diyal`nosti Kompartiyi Ukrayiny` [Elektronny`j resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny`: oficijny`j veb-sajt. – Rezhym`m dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1468-12>. – Data zvernennya: 07.04.14.